

УДК 81'1+811.111+001.4

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.1\(40\).137071](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.1(40).137071)

Мулик К.О.

кандидат педагогічних наук, доцент
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTI

В статті зроблено аналіз професійної лексики педагогічної спрямованості. Визначено специфіку професійної лексики педагога. Зроблено висновок щодо специфіки англійських термінологічних словосполучень педагогічної галузі.

Ключові слова: професійна лексика, професійна діяльність, педагогічна спрямованість, термін.

Мулык Е.А. Специфика профессиональной лексики педагогической направленности. В статье рассматриваются вопросы, посвященные проблеме анализа и систематизации профессиональной лексики педагогической направленности. Проанализированы особенности профессиональной лексики педагога. Сделан вывод относительно специфики английских терминологических словосочетаний педагогической отрасли.

Ключевые слова: профессиональная лексика, профессиональная деятельность, педагогическая направленность, термин.

Mulyk K.O. Specifics of professional vocabulary of pedagogical orientation. The article deals with the questions about the study and systematization of terminology vocabulary of pedagogical orientation. The features of the professional vocabulary of a teacher are described. The conclusion regarding the specifics of English terminological word-combinations of pedagogical branch is made. Specialists in the pedagogical field are often in foreign countries, where knowledge of English is required. Free proficiency in a foreign language, together with professional skills, will allow a specialist to get decent work and build a successful career, working with foreign specialists. Consequently, possession of the skills of foreign language broadcasting is part of the professional competence of the teacher. In modern conditions of science and technology interest in the professional vocabulary of a particular field of knowledge is gradually increasing. Close attention to the language of different specialties is due, first of all, to the fact that special vocabulary occupies an important place in the system of national language. As a result of the development of the pedagogical field there is a constant expansion of the terminology of the language, which, accordingly, causes the need for inventory, unification and codification of lexical units of language in this specialty.

Key words: professional language, pedagogical orientation, term.

До мовлення вчителя сьогодні ставляться високі вимоги, і проблема підвищення рівня професійного мовлення педагога розглядається у контексті підвищення сучасної освіти.

Фахівці педагогічної галузі часто бувають в іноземних країнах, де необхідні знання англійської. Вільне володіння іноземною мовою, разом з професійними навичками, дозволить фахівцю отримати гідну роботу і побудувати успішну кар'єру, співпрацюючи з закордонними фахівцями. Отже, володіння уміннями іншомовного мовлення є частиною професійної

компетенції педагога.

У сучасних умовах розвитку науки і техніки інтерес до дослідження професійної лексики тієї або іншої галузі знання поступово зростає. Пильна увага до мови різних спеціальностей обумовлена, передусім, тим, що спеціальна лексика займає важливе місце в системі загальнонаціональної мови. В результаті розвитку педагогічної галузі відбувається постійне розширення термінологічного складу мови, що відповідно спричиняє необхідність інвентаризації, уніфікації і кодифікації лексичних одиниць мови цієї спеціальності.

До питання про вивчення та систематизацію термінологічної лексики зверталися такі дослідники як Г.М. Александрова, А.С. Герд, М.В. Марчук, В.П. Даниленко та інші. Так, наприклад, О.М. Галкіна-Федорук, О.С. Ахманова, А.В. Суперанська та ін. у своїх міркуваннях про професійну лексику вказують на її обмеженість соціальними рамками. На думку В.С. Унагаєвої, терміни відносяться до професійної лексики, мають строго науковий характер і використовуються у професійному спілкуванні представників даної сфери.

Метою роботи є проаналізувати особливості професійної термінологічної лексики соціально-педагогічної спрямованості.

До компонентів професійного мовлення педагога відносяться: якість мовного оформлення мовлення; дотримуватися літературних норм вимови, вірно ставити наголос у словах; ціннісно-особистісні установки педагога; комунікативна компетентність; чіткий вибір інформації для створення вислову; орієнтація на процес безпосередньої комунікації.

Серед вимог до мовлення педагога виділяють:

- правильність – відповідність мовлення мовним нормам. Педагогу необхідно знати і виконувати у спілкуванні з учнями основні норми рідної мови: орфоепічні норми, а також норми утворення і зміни слів;

- точність – відповідність змісту мовлення та інформації, яка лежить у його основі. Педагогу слід звернути особливу увагу на семантичний аспект мовлення, що сприяє формуванню навичок точності слововживання;

- логічність – вираження у смислових зв'язках компонентів мовлення і відносин між частинами та компонентами думки; чистота – відсутність у мовленні елементів, невластивих літературній мові. Усунення із активного мовлення нелітературної лексики;

- виразність – особливість мовлення, що допомагає захоплювати увагу і створювати атмосферу емоційного співпереживання. Виразність мовлення педагога є потужним засобом впливу на слухача. Володіння педагогом різними засобами виразності мовлення (інтонація, темп мовлення, сила, висота голосу тощо) сприяє не лише формуванню довірливості виразності мовлення дитини, але й повнішому усвідомленню учнем змісту мовлення, формуванню вміння виражати своє ставлення до предмета розмови;

- багатство – уміння використовувати всі мовні одиниці з метою оптимального вираження інформації;

- доцільність – вживання у мовленні одиниць, відповідних ситуації та умовам спілкування. Доцільність мовлення педагога передбачає, насампе-

ред, володіння відчуттям стилю.

У зв'язку з постійним розвитком міжнародних відносин, організацією ділових поїздок, обміну фахівцями, а також участь у різних змаганнях, зборах, олімпіадах, наша країна потребує фахівців, що мають якісні знання не лише у своїй професійній сфері, але і володіють достатніми знаннями англійської мови, які здатні гідно представити Україну за кордоном. Отже, володіння уміннями іншомовного мовлення є частиною професійної компетенції педагога.

Аналіз термінологіки педагогічної спрямованості є досить *актуальною проблемою*. Адже педагог – професіонал в конкретній галузі – все більше й більше прагне долучатися до роботи з іноземцями з метою обміну професійним досвідом. Отже, професійна специфічна лексика фахівців цього напрямку становить великий інтерес для лінгвістики.

У сучасному мовознавстві існують різні погляди щодо визначення спеціальної професійної лексики. Тому, вважаємо за потрібне спочатку дати визначення тотожних понять «термін», «професійний жаргонізм», «професіоналізм», «професійна лексика».

Термінологія (від латинського *terminus* – рубіж, межа) – сукупність термінів, що обслуговують певну сферу знань, пов'язаних із системою понять: мистецтво, техніка, виробництво тощо. Це особливий пласт лексики, який піддається свідомому регулюванню та упорядкуванню. На думку вчених, слово «*термін*» уперше з'явилося у Німеччині 1876 року. Синонімом термінології у цьому значенні є терміносистема [1].

Термін (від латинського *terminus* – рубіж, межа) – слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо. Основними ознаками терміна є: системність, наявність дефініції, тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля, тобто термінології певної галузі; стилістична нейтральність; точність семантики, висока інформативність. Ці ознаки реалізуються лише в межах терміносистем, за їх межами термін втрачає свої дефінітивні та системні характеристики – детермінологізується, тобто переходить у загальноповсюдну лексику [1].

До «професійних жаргонізмів» О.А. Покровська відносить конотативно марковані вислови, що не виражають наукового поняття і не мають дефініції, але задовольняють потреби професійного спілкування у певній галузі. І, нарешті, «професійна лексика» визначається як слова, вирази, звороти мови, що властиві спілкуванню людей, пов'язаних із певною галуззю діяльності [2, 36-37].

В.М. Прохорова [5, 153-159] відзначає, що професіоналізми і жаргонізми схожі за грубою експресією, за тим, що названі одиниці не становлять самостійних мовних підсистем зі своїми граматичними особливостями, а є лексичними комплексами, порівняно обмеженими в кількісному відношенні. Якщо складним завданням є відмежування термінів від професіоналізмів, то знайти критерії розрізнення названих одиниць практично неможливо (свідченням цього є майже тотожні визначення професійної лексики та професійних жаргонізмів, подані О.А. Покровською).

Так М.І. Фоміна пропонує професіоналізми і терміни розглядати як

певні різновиди спеціальної лексики; термінологічну лексику доцільно кваліфікувати як «слова і словосполучення», використовувані для логічно точного визначення спеціальних понять, встановлення змісту понять, їх відмінних ознак» [7, 177].

Ми поділяємо думку науковців О.В. Суперанської, Н.В. Подольської, Н.В. Васильєвої [3, 27], які зазначають, що жаргонізми не відносяться до спеціальної фахової лексики. Вони тлумачать їх як особливі, яскраві, модні слівця, характерні для окремих соціальних груп і вважають, що вони практично нічого не додають до мови, а лише створюють особливий колорит мовлення.

Безперечно, основним об'єктом термінознавства є спеціальна лексика, яка, однак, у працях різних вчених номінується і позиціонується по-різному: «мова для спеціальних цілей», «мова спеціальності», «професійний мова», «професійне мовлення» та ін.. У працях одних вчених поняття «мова спеціальності», «мова для спеціальних цілей» і «професійний мова» отожднюються, інші ж вчені, навпаки, дані поняття чітко розмежовують. Так, наприклад, Е.М. Галкіна-Федорук, О.С. Ахманова, А.В. Суперанська та ін. в своїх міркуваннях про професійну мову вказують на її обмеженість соціальними рамками. У «Словнику лінгвістичних термінів» О.С. Ахманової професійна мова визначена як «соціальні діалекти цієї мови, що існують серед осіб, що належать до однієї і тієї ж професії» [6, 534]. Мова для спеціальних цілей (LSP) являє собою сукупність лексичних одиниць, які називають поняття спеціальної галузі знання або діяльності. До його складу входять і терміни.

Професійна лексика властива певній професійній групі; це лексика, яка використовується в мовленні людей, об'єднаних спільною професією, для неформального спілкування. На наш погляд, саме неофіційність, розмовний характер, експресивність є основними семантичними маркерами професійних слів соціально-педагогічного напрямку. Проте практично провести чітку грань між термінами та професіоналізмами дуже важко, оскільки і ті, й інші є елементами мови професійної комунікації. Слід погодитися з С.Д. Шеловим в тому, що межі між цими поняттями є рухомими і прозорими.

Розгорнуте тлумачення «терміну», до якого приєднуємося й ми в даному дослідженні, подає Ф.А. Циткіна: «Термін – це спеціальне слово або словосполучення, яке вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва, юриспруденції тощо» [5]. Крім того, у дослідженні Ф.А. Циткіної закладено основи порівняльного термінознавства, запропоновано методи порівняльного дослідження термінів у структурному та семантичному аспектах.

Якість мовленнєвого розвитку студента залежить від якості мовлення педагогів і від оточуючого мовленнєвого середовища у навчальному закладі. Слухачі говорять те, що чують, оскільки внутрішні механізми мовлення у дитини утворюються лише під впливом мовлення дорослих. Педагог повинен самокритично відноситись до своєї мови і при наявності недоліків в ній намагатись виправити їх.

Матеріалом нашого дослідження стала вибірка термінологічних одиниць, складена шляхом опрацювання двомовних тлумачних, енциклопедичних, спеціалізованих словників і текстів навчальних посібників з педагогіки, історії педагогіки та соціальної педагогіки.

За структурною характеристикою переважна більшість лексичних одиниць педагогічної тематики є похідними. Вони включають терміни, створені за допомогою різних способів словотворення (суфіксація, префіксація) (близько 70%) та складні терміни (терміни-словосполучення) (близько 30%). Усі терміни за своєю будовою поділяються на:

- прості (складаються з одного слова): *society* - суспільство;
- складні (складаються з двох слів): *holistic education* – загальна освіта;

Для термінології педагогічної спрямованості є характерним використання ряду суфіксів та префіксів:

1) суфікси:

- tion (*generation, violation*); -or (*editor, mentor*);
- ment (*punishment, judgement*); -er (*teacher*);
- ence (*reference, consequence*),

2) префікси:

- dis- (*disabled*); up- (*upbringing*);
- re- (*recognition*); ir- (*irrespective*).
- in (*inherently*).

Розповсюдження префіксального та суфіксального способу творення термінів зумовлене продуктивністю префіксації в утворенні іменників. Таким чином, продуктивність словотворчих засобів, а відповідно і структура термінів, у соціально-педагогічному мовленні залежать від загальномовних тенденцій, а також природи понять, які висловлюють терміни.

Найважливішою ознакою складних термінів педагогічної спрямованості є їхня відтворюваність у професійній сфері, вживання для вираження конкретного спеціального поняття. За межами конкретної термінологічної системи таке словосполучення не буде стійким і не сприйматиметься як зв'язана мовна одиниця. Отже, за кожним складеним терміном стоїть стійка, стандартно відтворювана структура складного професійного поняття. Термінологія для терміна є тим полем, яке дає йому точність і однозначність, і за межами якого слово втрачає ознаки терміна.

В англійській педагогічній термінології існує ряд термінів, які складаються з декількох компонентів. Наприклад:

- hierarchy of needs* – ієрархія потреб
- social work* – соціальна робота;
- applied sciences* – прикладні науки.

Зіставлення структурної організації термінологічних словосполучень в англійській соціально-педагогічній термінології дозволило виокремити наступні найбільш продуктивні моделі:

Adj+N: *social discipline* - соціальна дисципліна, *social work* - соціальна робота.

N+N: *education department* - відділ освіти, *home task* - домашнє завдання.

Adj+N+N : *primary education department* - відділ початкової освіти, *New Education Movement* - Новий напрям в освіті.

N+N+N : *society life contribution* - внесок в соціальне життя.

Аналіз синтаксичних зв'язків і ступеня їх стійкості усередині термінологічних словосполучень в англійській терміносфері соціально-педагогічної спрямованості виявив, що стосунки між терміноелементами усередині багатокомпонентних словосполучень оформляються переважно за допомогою порядку слів, прийменників або сполучників (*to bring up a child* - виховати дитину, *to get along with the problem* - впоратися з проблемою).

У сучасному світі термінологія відіграє важливу роль у професійній комунікації соціально-педагогічної спрямованості, оскільки є джерелом одержання й передачі наукової інформації, а також інструментом опанування спеціальністю. Термінологія є частиною наукового апарату, яка дає можливість пізнати закономірності дослідницького процесу, визначити канали взаємодії з іншими елементами визначеної галузі науки. В процесі дослідження встановлено, що більшість термінів даної галузі за структурною класифікацією є похідними, простими та створені за допомогою різних способів словотворення (суфіксація, префіксація). Виокремлено найбільш продуктивні моделі структури термінологічних словосполучень (Adj+N, N+N, Adj+N+N, N+N+N). Визначено, що структура термінів у соціально-педагогічному мовленні залежить від загальномовних тенденцій, а також природи понять, які висловлюють терміни.

Перспективою подальшого дослідження бачимо у проведенні перекладацького аналізу соціально-педагогічних текстів з урахуванням стилістичних особливостей, лексичних та граматичних трансформацій, що використовуються при передачі визначених термінів засобами української мови.

Список літератури

1. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – К.: "Українська енциклопедія", 2000. – 752 с.
2. Покровська О.А. Українська термінологія ринкових відносин / О.А. Покровська: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 1995. – 207 с.
3. Суперанская А.В. Общая терминология. Вопросы теории / Суперанская А.В, Н.В. Подольская Н.В., Васильева – М.:Наука, 1989. – 243 с.
4. Прохорова В.Н. Об эмоциональности термина. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии / В.Н. Прохорова – М.: Наука, 1970. – С.153 – 159.
5. Циткіна Ф. О. Термінологія й переклад / Ф. О. Циткіна. – Львів : ВЛІ, 1988. – 35 с.
6. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. 4 изд., стереотипное / О.С. Ахманова. – М.: КомКнига, 2007. – 576 с.
7. Фомина М.И. Современный русский язык. Лексикология / М.И. Фомина.– М.: Высшая школа, 1978. – 256 с.

References

1. Ukrainka mova. Entciklopediia. (2000). Redkol.: Rusanivskii V.M., Taranenko O.O. (spivgolovi), M.P. Ziabliuk ta in. – K.: "Ukrainska entciklopediia".
2. Pokrovska, O.A. (1995). Ukrainka terminologiia rinkovikh vidnosin. Dis... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Kharkivskii nats. un-t im. V.N. Karazina. Kharkiv.
3. Superanskaia, A.V. (1989). Obshchaia terminologiia. Voprosy teorii / Superanskaia A.V, N.V. Podolskaia N.V., Vasileva. M.:Nauka.

4. Prokhorova, V.N. (1970). Ob emotsionalnosti termina. In Lingvisticheskie problemy nauchno-tekhnicheskoi terminologii. M.: Nauka, 153 – 159.
5. Tcitkina, F. O. (1988). Terminologiya i pereklad. Lviv : VLI.
6. Akhmanova, O.S. (2007). Slovar lingvisticheskikh terminov. 4 izd., stereotipnoe. M.: KomKniga.
7. Fomina, M.I. (1978). Sovremenniy russkii iazyk. Leksikologiya. M.: Vysshaya shkola.

Стаття надійшла до редакції 9.02.2018 р.